

سال پنجم - شماره ی پانزدهم - تابستان ۱۳۹۴

صص ۱۵۵-۱۸۲

تحلیل و ارتباط سنجی سرمایه‌های اجتماعی و کیفیت زندگی ذهنی در محلات جدید (نمونه‌ی موردی: محله‌ی جاهد شهر مشهد)

فاطمه محمدنیا قرائی^۱، مرضیه تیموری^۲، محمدعلی خانی‌زاده^۳

چکیده

تمرکز توسعه در شهرها و توجه به مفاهیم کالبدی و هندسی صرف و غفلت از اهداف اجتماعی در توسعه‌ی شهرها، شهرها را با چرخه‌ی نامطلوبی از عدم تعادلات اجتماعی-اقتصادی و زیست محیطی روبه‌رو ساخته و چالش‌های بی‌سابقه‌ای مانند: فقر، تعارضات فرهنگی، نزول کیفیات زندگی، از هم‌گسیختگی‌های اجتماعی، تضعیف نهادهای محله‌ای و... فراروی آنها نهاده است. آنچه در این بین مورد اتفاق است، نگرش‌های صرفاً کالبدی شهرسازان و برنامه‌ریزان در حل مشکلات نهادی شهرهاست، در نتیجه ضروری است که به منظور حل این مشکلات، به جنبه‌های اجتماعی زندگی انسان و تأثیرات این بعد از زندگی بر بهبود کیفیت زندگی در بعد ذهنی آن توجه شود. در راستای تدوین شاخص‌ها و معیارها تلفیقی از نظریات حاکم مورد استفاده قرار گرفته است. مقاله‌ی حاضر با هدف بررسی تأثیرات سرمایه‌ی اجتماعی بر کیفیت زندگی ذهنی در محلات جدید شهری به دنبال ارتقای کیفیات زندگی در این دست از محلات از طریق افزایش سرمایه‌های اجتماعی است. محله‌ی مورد مطالعه، محله‌ی جاهد شهر واقع در منطقه ۱۲ شهر مشهد است و روش مورد استفاده از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ روش توصیفی-تحلیلی همبستگی است. گردآوری داده‌ها به روش کتابخانه‌ای و میدانی صورت گرفته

mohammadnia5204@mshdiau.ac.ir

۱- استادیار شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی مشهد

kosar313.313@gmail.com

۲- کارشناس ارشد برنامه‌ریزی شهری دانشگاه بین‌المللی امام رضا(ع) مشهد

ma1985kha@gmail.com

۳- دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری دانشگاه بین‌المللی امام رضا(ع) مشهد

تاریخ پذیرش: ۹۴/۱/۱۹

تاریخ وصول: ۹۳/۱۰/۹

و با استفاده از فرمول کوکران، ۳۷۲ نفر به عنوان حجم نمونه‌ی انتخاب شده است. روش توزیع پرسشنامه تصادفی ساده است و در تحلیل اطلاعات از نرم افزارهای SPSS و AMOS استفاده شده است. نتایج: بین سرمایه‌ی اجتماعی و کیفیت زندگی ذهنی رابطه‌ی معناداری وجود دارد (متغیر سرمایه‌ی اجتماعی بر کیفیت زندگی ذهنی تا ۲۸ درصد تأثیرگذار است) همچنین میزان سرمایه‌ی اجتماعی (۲,۶۶) و کیفیت زندگی (۲,۸۷) در محله‌ی جاهدشهر از نظر ساکنان در حد متوسط رو به ضعیف ارزیابی شده است.

واژگان کلیدی: آگاهی، اعتماد، مشارکت، مدیریت محله، مدیریت همسایگی.

مقدمه

بیان مسأله

بحث کیفیت زندگی به تازگی در بحث از توسعه‌ی پایدار و برنامه‌ریزی توسعه‌ی اجتماعی و مباحث اقتصاد نوین مطرح شده و جایگاه ویژه‌ای یافته است (عظیمی، ۱۳۸۹: ۴). این مبحث یک موضوع چند رشته‌ای بوده، از این رو یک مفهوم چند بعدی است (و^۱یش، ۱۳۶۵: ۹۳). سازمان بهداشت جهانی کیفیت زندگی را چنین تعریف می‌کند: "کیفیت زندگی ادراک فرد از موقعیت زندگی خود در چارچوب نظام‌های فرهنگی و ارزشی است که در آن زندگی می‌کند و با اهداف، معیارها و دغدغه‌های او رابطه دارد. این امر بسیار گسترده است و به شیوه‌ای پیچیده تحت تأثیر سلامت فیزیکی، حالت روانی و میزان استقلال و روابطی او با جنبه‌های مهم محیط وی قرار دارد" (نوغانی و دیگران، ۱۳۸۷: ۱۱۴)؛ پس موضوعی کاملاً ذهنی بوده، توسط دیگران قابل مشاهده نیست و بر درک افراد از جنبه‌های مختلف زندگی استوار است (نجات، ۱۳۸۷: ۵۷). اگرچه مفهوم کیفیت زندگی شهر شامل لایه‌هایی از معانی و مفاهیم است، مفهوم کلی آن به طور عمده شامل دو جنبه است: جنبه‌های عینی و ذهنی (داجیان^۲، ۱۳۸۹: ۳۴). مفهوم کیفیت زندگی شهری زمانی اهمیت بیشتری می‌یابد که انتظار می‌رود جمعیت جهان در ابتدای قرن آینده به جایی بین ۷,۶ تا ۹,۴ میلیارد نفر و جمعیت شهرنشین به ۵۰ درصد برسد (یولنگین و

1- wish

2- Dajian

همکاران، ۱۳۸۰: ۳۶۱). نگرانی در مورد کیفیت زندگی شهری، به علاقه فزاینده‌ای در یافته‌هایی که به دنبال اندازه‌گیری کیفیت زندگی در مکان‌های خاص هستند، منجر شده است (اکتای و روستملی^۱، ۱۳۸۹: ۲۷). فرض اساسی رویکردهای بسیاری به برنامه‌ریزی و طراحی این است که نقاط، ممکن است به منظور ارتقای کیفیت زندگی مردم طراحی شده باشد. بسیاری از افراد انتظار دارند که در شهرها و مناطق شهری زندگی کنند بنابراین، بررسی رابطه‌ی بین ویژگی‌های این مکان‌ها و درک ساکنان از کیفیت زندگی مهم به نظر می‌رسد (مرنس^۲، ۱۳۹۱: ۱۰). بر این اساس نیل به جامعه‌ی بالنده و برخوردار از توسعه‌ی اجتماعی پایدار در گرو داشتن جامعه‌ای است که کیفیت زندگی آن در مقیاس فردی و جامعه‌ای وضعیت مطلوب و قابل قبولی قرار داشته باشد. بی‌گمان این مهم هرگز بدون شناخت و تحلیل دقیق، انتقادی و عالمانه از جامعه محقق نخواهد شد (سرائی و همکاران، ۱۳۹۲: ۲).

کلان‌شهر مشهد نیز همانند دیگر کلان‌شهرهای ایران با روند سریع شهری‌شدن با توسعه‌ای نامتوازن همراه بوده و از مشکلات و معضلات بسیاری رنج می‌برد. عمده‌ترین مشکل کلان‌شهر مشهد، رشد فزاینده‌ی جمعیت به دلیل تمرکز کار و سرمایه و کمبود مسکن بخصوص برای اقشار متوسط و ضعیف جامعه است. یکی از سیاست‌های اتخاذی دولت در برخورد با این مشکل، ایجاد مجموعه‌های مسکونی برنامه‌ریزی شده در توسعه‌های جدید این شهر است. مجتمع‌های تازه احداث شده‌ی شهرک غرب نمونه‌ای از تحقق این سیاست‌هاست. در برنامه‌ریزی و طراحی این مجموعه‌های مسکونی، رعایت اصول و معیارهای کیفیت زندگی و نقش سرمایه‌ی اجتماعی در ارزیابی مثبت شهروندان از کیفیت محیط زندگی آنان کمتر مورد توجه قرار گرفته است. پیامد نامطلوب این کم‌توجهی، شکل‌گیری ساختمان‌های بی‌روح بدون روابط اجتماعی خودانگیخته بوده و به تبع میزان مشارکت و اعتماد بین ساکنان کاهش یافته و در نتیجه افراد ساکن در اینگونه مجموعه‌های مسکونی، ارزیابی مثبتی نسبت به کیفیت زندگی خود ندارند.

1- Oktay and Rustemli

2- Marans

در بین محلات شهرک غرب مشهد، محله‌ی جاهدشهر که یکی از محلات تازه احداث شده‌ی واقع در منطقه‌ی ۱۲ است، به عنوان مطالعه‌ی موردی انتخاب گردید. از آنجا که این محله سیاست‌های مدیریتی متفاوتی را در طول عمر ۶ ساله‌ی خود تجربه نموده است به گونه‌ای که در ابتدا به صورت خصوصی و در حال حاضر از طریق شهرداری مدیریت می‌شود؛ می‌تواند گزینه‌ی مناسبی برای بررسی تأثیرات سرمایه‌ی اجتماعی بر کیفیت زندگی به حساب آید تا از طریق اعمال مدیریتی صحیح و معطوف به ابعاد اجتماعی زندگی انسان، بتوان شاهد محله‌ای برخوردار از کیفیت‌های مطلوب زندگی بود.

پیشینه‌ی تحقیق

در این بخش باتوجه به تحقیقات صورت گرفته در دوماحور کیفیت زندگی و سرمایه‌ی اجتماعی، به تدوین چارچوب مقاله پرداخته‌ایم. وجه تمایز مقاله‌ی حاضر با تجربیات صورت گرفته، استفاده از شاخصهای بومی شده است و از طرفی ارزیابی کیفیت زندگی در بعد ذهنی است در صورتی که اغلب تحقیقات یا به تنهایی به ارزیابی سرمایه‌ی اجتماعی و کیفیت زندگی پرداخته‌اند و یا بعد عینی کیفیت زندگی را بیشتر در نظر داشته‌اند.

جدول ۱: مروری بر تعدادی از تحقیقات صورت گرفته در زمینه‌ی رابطه‌ی بین سرمایه‌ی اجتماعی و

کیفیت زندگی

نام محقق	سال انتشار	عنوان تحقیق	یافته‌های تحقیق
محمدرضا پورجعفر، هادی محمودی‌نژاد	۱۳۸۸	طراحی شهری و سرمایه‌های اجتماعی در فضاهای شهری	این کتاب به بررسی مفاهیم و کلیاتی در باب دو واژه‌ی سرمایه اجتماعی و فضاهای عمومی پرداخته و در انتها به ارائه‌ی راهکارهایی برای افزایش سرمایه‌ی اجتماعی در فضاهای عمومی شهر پرداخته است.

نام محقق	سال انتشار	عنوان تحقیق	یافته‌های تحقیق
الهام غیاثوند	۱۳۸۸	تأثیر سرمایه‌های اجتماعی بر کیفیت زندگی ساکنان محلات شهری	این تحقیق نشان می‌دهد که بین سرمایه‌ی اجتماعی و ارزیابی افراد از کیفیت محیط کالبدی (بعد ذهنی کیفیت زندگی) رابطه‌ی مثبت وجود دارد، همچنین سرمایه‌ی اجتماعی با متغیرهای احساس تعلق به محله و رضایتمندی از محله نیز رابطه‌ی مثبتی دارد.
ناصر براتی، محمدرضا یزدان‌پناه شاه‌آبادی	۱۳۹۰	بررسی ارتباط مفهومی سرمایه‌ی اجتماعی و کیفیت زندگی در محیط شهری (نمونه‌ی موردی: شهر جدید پردیس)	این پژوهش روشی برای سنجش سرمایه‌ی اجتماعی و کیفیت زندگی (البته از بعد ذهنی آن) ارائه نموده و همبستگی بین دو متغیر را در سطح محلات شهر پردیس اثبات نموده است.
سید مسعود ماجدی، عبدالعلی لهسایی زاده	۱۳۸۵	بررسی رابطه‌ی بین متغیرهای زمینه‌ای، سرمایه‌ی اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی: مطالعه‌ی موردی روستاهای استان فارس	این تحقیق نشان می‌دهد که سطح بالای سرمایه‌ی اجتماعی به سطح بالای رضایت از کیفیت زندگی می‌انجامد. بر این اساس مشخص شد که سرمایه‌ی اجتماعی در مقایسه با متغیرهای زمینه‌ای مانند سن، شغل و ... پیش‌بینی‌کننده‌ای بهتر برای رضایت از کیفیت زندگی به شمار می‌آید. از میان شاخص‌های سرمایه‌ی اجتماعی، اعتماد بالاترین تأثیرگذاری را در این زمینه داشته است.
محسن نوغانی و همکاران	۱۳۸۸	کیفیت زندگی شهروندان و رابطه‌ی آن با سرمایه‌ی اجتماعی در شهر مشهد	این تحقیق نشان می‌دهد که سرمایه‌ی اجتماعی بیش از درآمد و تحصیلات در تبیین کیفیت زندگی دارای اهمیت است و دیگر آنکه سرمایه‌ی مادی بیشترین تأثیر را در بعد ذهنی کیفیت زندگی و سرمایه‌ی اجتماعی بیشترین تأثیر را در بعد ذهنی آن داشته است.
ساجد راست‌بین و همکاران	۱۳۹۱	رابطه همبستگی بین کیفیت محیطی و تداوم حیات شهری در	در این پژوهش نگارندگان به منظور یافتن رابطه بین تعاملات اجتماعی و کیفیت‌های محیطی به کمی‌سازی شاخص‌های این دو متغیر پرداخته و

نام محقق	سال انتشار	عنوان تحقیق	یافته‌های تحقیق
		عرصه‌های عمومی (نمونه‌ی موردی: جلفای اصفهان)	نهایتاً به وجود رابطه از نوع غیرخطی بین این دو عامل پی برده‌اند.
سعیده گروسی، علی نقوی	۱۳۸۷	سرمایه‌ی اجتماعی و کیفیت زندگی در شهر کرمان	در این پژوهش نگارندگان با سنجش سرمایه‌ی اجتماعی که در سطح متوسط قرار داشته و همچنین سنجش کیفیت زندگی که در سطح پایینی قرار داشته است به این نتیجه رسیده‌اند که بین این دو متغیر ارتباط معناداری وجود داشته و علت عمده‌ی پایین بودن سطح کیفیت زندگی، محدودیت مشارکت‌های رسمی مردم و پایین بودن سطح تعهدات هنجاری در سطح کلی جامعه بوده است.
غلامرضا میری	۱۳۸۹	بررسی نقش سرمایه‌ی اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی " مطالعه موردی بخش پشت آب سیستان"	در این تحقیق نگارندگان بادر نظر گرفتن دو بعد ساختاری و شناختی سرمایه‌ی اجتماعی به بررسی و ارزیابی این متغیر و همچنین میزان رضایت از کیفیت زندگی در ۱۸ روستای بخش پشت آب سیستان پرداخته و دریافته‌اند که سرمایه‌ی اجتماعی در مقایسه با متغیرهای زمینه‌ای مانند سن، شغل و ... پیش‌بینی‌کننده‌ی بهتری برای رضایت از کیفیت زندگی به شمار می‌رود.
دکتر کوین م لایدن ^۱	۱۳۸۲	سرمایه اجتماعی و محیط ساخته شده	در این پژوهش به اهمیت نقش سرمایه‌های اجتماعی در محلات شهری پرداخته و اهمیت پیاده‌روی در محلات را به عنوان مهم‌ترین عامل در حفظ و ارتقای سرمایه‌های اجتماعی مورد بررسی قرار داده است.

منبع: نگارندگان

چارچوب نظری

۱- محله

در طی دهه‌های اخیر شهرها همچون بسیاری از پدیده‌های دیگر محیطی، بستر آزمون بسیاری از دیدگاهها و نظریه‌های اقتصادی و اجتماعی بوده‌اند. در این مباحث نظری، بیشتر کلیت حیات شهری در سطح کلان و نه در واحدهای عینی و خرد شهری و یا تعاملات و نیازهای ساکنان آن مورد نظر بوده است. در بسیاری از رویکردهای تحلیلی و نیز تصمیم‌گیری‌های عملی، کنشگران شهری یا حضور نداشتند و یا اینکه جزء اهداف فرعی بررسی و نظام عملیات برنامه‌ریزان قرار می‌گرفتند؛ بدین ترتیب محیط‌های خرد، یعنی واحدهای حقیقی و اجتماعی شهر، شبکه‌هایی که دارای کارکرد مستقیم هستند و خلاصه هسته‌های محلی شهری در فرایند بررسی‌ها و اقدامات عملی، پیوسته مورد غفلت واقع می‌شدند. پس از نقد رویکردهای کلان در مطالعات شهری و گشایش دریچه‌های نو به سوی تمرکز بر واحدهای عینی، ملاحظات شهری دستخوش دگرگونی‌های اساسی گردید. تغییر در نگرش بالا این سؤال را مطرح کرد که چگونه می‌توان نظام برنامه‌ریزی شهری را به اصول و قواعد نظری مجهز ساخت. آنچنان که با استفاده از ظرفیت‌های موجود امکان توسعه‌ی پایدار در شبکه‌ی حیات شهری فراهم گردد. در نتیجه بروز رویکردهای نو در بررسی‌های شهری، بازشناسی ساخت و کارکرد محله‌های شهری، یعنی همان اجتماعات محیطی خرد در درون شهرهای بزرگ، شبکه‌ی ناحیه‌ای شهری و در نهایت بنیان‌های اولیه‌ی حیات شهری به منظور تقویت طراحی نظام برنامه‌ریزی توسعه‌ی پایدار در شهر به محوری عمده تبدیل گردد (موسوی، ۱۳۸۵: ۳۳۰-۳۳۱).

محله‌ی برنامه‌ریزی شده، اجتماعی است که بر پایه‌ی برنامه‌ای معین و از پیش طراحی شده پدید آمده و سازمان یافته باشد، یعنی این نوع محلات بر پایه‌ی برنامه‌ریزی بر اساس شناخت نیازهای کوتاه‌مدت و بلندمدت به وجود می‌آیند (سیف‌الدینی، ۱۳۸۵: ۲۷۸-۲۷۹). این نوع محلات معمولاً برای رفع نیازهایی در آینده، برنامه‌ریزی می‌شوند و به عنوان برنامه‌ریزی جهت‌دار شناخته می‌شوند. محلات برنامه‌ریزی شده، مناطق شهری

مشخص با یک ترکیب متعادل از فعالیتهای انسانی هستند که در اطراف یک مرکز شهری خاص وجود دارند (کون^۱، ۱۳۸۶: ۲۵۷).

۲- سرمایه‌ی اجتماعی

سرمایه اجتماعی قدمتی طولانی در علوم اجتماعی دارد (وولکاک^۲، ۱۳۷۷: ۳۴) و می‌توان آن را در آرای اندیشمندان متقدم و کلاسیک علوم اجتماعی جست‌وجو کرد؛ اما ورود این مفهوم به مطالعات و برنامه‌ریزی شهری در سال ۱۹۶۰، همزمان با انتشار کتاب زندگی و مرگ شهرهای بزرگ آمریکا توسط جاکوب صورت گرفت (ذکایی و روشنفکر، ۱۳۸۴: ۷). این اصطلاح از مفاهیمی است که به دلیل چندوجهی بودن آن تعاریف گوناگونی در مورد آن ارائه شده است. به منظور تبیین فضای مفهومی این واژه در زیر سه تعریف از سه نظریه‌پرداز مطرح در این زمینه که مطرح‌کننده و گسترش‌دهنده‌ی این اصطلاح هستند آمده است:

بوردیو^۳ سرمایه‌ی اجتماعی را در سه شکل سرمایه‌ی اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی ارزیابی می‌کند که سرمایه‌ی اقتصادی قابلیت تبدیل به پول و ارزش را دارد و سرمایه‌ی فرهنگی در شرایط معینی توانمندی تبدیل شدن به سرمایه‌ی اقتصادی را می‌یابد، حال آنکه سرمایه‌ی اجتماعی که برخاسته از التزام و وظیفه‌ی اجتماعی است، می‌تواند منبعی اساسی در تأمین و تبدیل سرمایه‌های اقتصادی یا افزایش و بهبود میزان آن باشد (پورجعفر و محمودی نژاد، ۱۳۸۸: ۱۸). از دیدگاه بوردیو، سرمایه‌ی اجتماعی جمع منابع واقعی و بالقوه‌ای است که حاصل شبکه‌ی بادوامی از روابط کم و بیش نهادینه شده، آشنایی و شناخت متقابل است (گروسی و نقوی، ۱۳۸۷: ۶۴).

کلمن^۴ بر این اعتقاد است که سرمایه‌ی اجتماعی چیزی واحد نیست، بلکه چیزهایی گوناگون است که دو ویژگی مشترک دارند: اول اینکه همه‌ی آن‌ها جنبه‌ای از یک ساخت اجتماعی را شامل می‌شوند و دوم، کنش‌های معین افرادی را که در درون ساختارند

1-Cowan
2- woolcock
3- Bourdieu
4- Coleman

تسهیل می‌کنند (ماجدی و لهسایی زاده، ۱۳۸۵: ۹۵-۹۶).

پوتنام^۱ سرمایه‌ی اجتماعی را اعتماد و شبکه‌های گسترده اجتماعی می‌داند که مشارکت را برای منافع چندسویه تسهیل می‌کند. براین اساس پوتنام ۶ بعد رسمیت، هدف، اتصال دهی و پیوستگی، بی واسطه‌گی، کثرت و جایگاه اجتماعی را در سرمایه‌ی اجتماعی وارد می‌بیند که براساس آنها سرمایه‌ی اجتماعی کنشی به هم پیوسته نمی‌شود، بلکه در بستر هنجارها، اعتماد و مشارکت و عمل متقابل در شبکه‌های اجتماعی است که پیچیدگی‌ها و دشواری‌های فراگیری از کنش‌های در هم تنیده را قابل حل می‌کند (پور جعفر و محمودی نژاد، ۱۳۸۸: ۱۸).

از نظر بانک جهانی، سرمایه‌ی اجتماعی عبارت است از مجموعه‌ای از نهادها، روابط و هنجارهایی که کمیت و کیفیت تعامل‌های اجتماعی یک جامعه را شکل می‌دهد (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۴: ۲).

۳- کیفیت زندگی

طی سی سال گذشته، کیفیت زندگی به مثابه‌ی یک هدف اصلی توسعه‌ی جامعه بر سیاست‌گذاری‌های بسیاری از کشورها تأثیرگذار بوده است. مفهوم کیفیت زندگی جایگزین ایده‌ی ثروت به عنوان هدف اصلی توسعه‌ی اجتماعی شده است (ماجدی و لهسایی زاده، ۱۳۸۵: ۱۰۰؛ میری، ۱۳۸۹: ۲۸).

کیفیت زندگی مفهومی چند وجهی است که هم در سطح خرد از آن استفاده می‌شود و هم در سطح کلان. علاوه بر این باید گفت که این مفهوم ترکیبی از شرایط عینی و ذهنی زندگی را نیز در بر دارد. جنبه‌ی ذهنی آن به احساس رضایت به طور عام اشاره دارد و جنبه‌ی عینی آن به پاسخ‌گویی به تقاضاهای فرهنگی و اجتماعی برای ثروت مادی، پایگاه اجتماعی و بهزیستی جسمانی برمی‌گردد (فیللیپس^۲، ۱۳۸۵: ۲۸؛ ترجمه: گروسی و نقوی، ۱۳۸۷: ۶۳).

1- Putnam

2-Phillips

لیو سه رویکرد را در بررسی مفهوم کیفیت زندگی ارائه می‌دهد: ۱- تعریف کیفیت زندگی براساس عناصر تشکیل دهنده‌ی آن، مانند شادکامی، رضایتمندی، ثروت، سبک زندگی و...؛ ۲- تعریف کیفیت زندگی از طریق به‌کارگیری شاخص‌های عینی و ذهنی اجتماعی مانند تولید ناخالص داخلی، بهداشت، شاخص رفاه، شاخص آموزش؛ ۳- تعریف کیفیت زندگی براساس تعیین متغیرها یا عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی و توجه به زمینه‌ها و شرایطی که در آن سطح کیفیت زندگی تعیین می‌شود (لیو، ۱۳۵۵: ۹).

براگمن و دیگران (۲۰۰۷) و حریرچی و همکاران (۱۳۸۸) نیز کیفیت زندگی را استانداردهای زندگی مانند شغل مناسب، درآمد، مسکن، آموزش، سلامتی بهداشت، درمان و کیفیت محیطی که در آن زندگی می‌کنند، خدمات، امنیت و محیط زیست (بخش عینی) و رضایت از زندگی (بخش ذهنی) می‌دانند. نتایج مطالعه‌ی کستنزا و دیگران (۲۰۰۷) نشان می‌دهد که ترکیبی از روش‌های عینی و ذهنی برای تعیین کیفیت زندگی، می‌تواند این واژه را بهتر ترسیم کند. به این ترتیب، کیفیت زندگی از دو مؤلفه‌ی تأمین نیازهای انسان و رفاه تشکیل شده است. سازمان بهداشت جهانی، کیفیت زندگی را به زیستی در حوزه‌های اجتماعی، روانی و فیزیکی می‌داند (نوغانی و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۲۱).

واحد پژوهش کیفیت زندگی دانشگاه تورنتو (۲۰۰۷) کیفیت زندگی را به عنوان میزان لذت فرد از امکانات اساسی زندگیش تعریف می‌کند. کیفیت زندگی سه وجه دارد: تحت عناوین "بودن" که از موجودیت فرد بحث می‌کند، "تعلق" که از ارتباط فرد با محیط صحبت می‌کند و "شدن" که به فعالیت‌های هدفمند فرد برای دستیابی به اهداف و آرزوهایش اشاره دارد (فیلیپس، ۱۳۸۵: ۳۱؛ ترجمه: گروسی و نقوی، ۱۳۸۷: ۶۳-۶۴).

ارتباط مفهومی و تأثیر بین کیفیت زندگی و سرمایه‌ی اجتماعی

به طور کلی، با توجه به آنچه تا به حال گفته شد، می‌توان تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر کیفیت زندگی را در موارد زیر خلاصه کرد:

- ۱- از طریق تسهیل کنش‌های فردی و جمعی برای بهبود شرایط عینی زندگی، مثل نظافت عمومی شهر، بهبود شرایط شغلی، بهبود شرایط اقتصادی، امنیت و ...
- ۲- از طریق تأثیر بر بهداشت عمومی و سلامت جسمی (پژوهش‌ها نشان داده رابطه‌ی بسیار نزدیکی بین بیماری و انزوای اجتماعی وجود دارد).
- ۳- از طریق بهبود بهداشت روانی و شرایط روحی و فردی (پژوهش‌ها نشان داده سرمایه‌ی اجتماعی بیشتر شرایط روحی- روانی بهتری را به دنبال دارد).
- ۴- از طریق تأثیر بر احساس فرد نسبت به خود.
- ۵- از طریق ایجاد شرایط اجتماع‌پذیری برای فرد، که خود از شاخص‌های کیفیت زندگی است (براتی و یزدان پناه شاه آبادی، ۱۳۹۰: ۴۳).

تأثیر ارتباطات اجتماعی (سرمایه‌ی شبکه‌ی مردمی) بر کیفیت زندگی

امروزه تقریباً همگان هدف نهایی انواع توسعه را افزایش کیفیت زندگی می‌دانند به عنوان مثال کافی است نگاهی به شاخص‌های توسعه‌ی اجتماعی از نگاه بانک جهانی بیندازیم. بانک جهانی توسعه‌ی اجتماعی را در ابعاد زیر می‌داند: ریشه‌کنی فقر، اشتغال، انسجام اجتماعی، برابری جنسیتی و دسترسی به آموزش و پرورش و بهداشت. تمام این شاخص‌ها می‌تواند شاخص‌های کیفیت زندگی هم باشند. اساساً برخی مؤلفان، شاخص‌های توسعه‌ی انسانی را همان شاخص کیفیت زندگی می‌دانند بنابراین مفاهیم توسعه و کیفیت زندگی بسیار به هم نزدیک هستند. دسترسی به کیفیت زندگی هزینه و لوازمی دارد، با استفاده از مفهوم‌سازی بوردیو، این هزینه را می‌توان در مفهوم سرمایه خلاصه کرد: سرمایه دارایی‌ای است که می‌توان از آن برای دستیابی به منابع مطلوب استفاده کرد و همچنین آن را سرمایه‌گذاری کرد تا خود را افزایش دهد. با توجه به دسته‌بندی انواع سرمایه که به آن اشاره شد، هر کدام از شاخص‌های گوناگون کیفیت

زندگی را می‌توان با برخی از انواع این سرمایه‌ها تهیه کرد. در میان انواع سرمایه، سرمایه‌ی اجتماعی ویژگی خاصی دارد: اول آنکه تنها سرمایه‌ای است که شبکه‌ای می‌باشد و در ضمن رابطه‌ی اجتماعی به وجود می‌آید. دوم آنکه مانند برخی دیگر از انواع سرمایه به طور کامل قابل انتقال نیست. ویژگی مهمتر آنکه سرمایه‌ی اجتماعی فرد، رابطه‌ی روشنی با جایگاه او در شبکه‌های اجتماعی دارد؛ به عبارت دیگر سرمایه‌ی اجتماعی فرد در واقع ارزش جایگاه او در شبکه‌های اجتماعی گوناگون است، حال آنکه همین جایگاه فرد در شبکه‌های گوناگون اجتماعی است که میزان بهره‌ی او از کیفیت‌های مطلوب زندگی را مشخص می‌سازد. بنابراین می‌توان گفت که مفهوم سرمایه‌ی شبکه‌های اجتماعی و مفهوم کیفیت زندگی همبستگی فراوانی دارند. از آنجایی که سرمایه‌ی اجتماعی بخشی از توانایی فرد برای بهره‌مندی از شاخص‌های کیفیت زندگی را فراهم می‌کند، پس می‌توان ادعا کرد که شبکه‌های اجتماعی بر کیفیت زندگی مؤثر است (عبداللهی، ۱۳۸۹: ۵۰). داس در سال ۲۰۰۸ چارچوب مفهومی برای سنجش کیفیت زندگی شهری پیشنهاد کرده است که ارتباط بین محیط و کیفیت زندگی را نشان می‌دهد. این مدل، رویکردی پایین به بالا را پیشنهاد می‌کند که در آن هر دوی شاخص‌های عینی و ذهنی برای مطالعات کیفیت کلی زندگی مورد توجه قرار دادند. محققان دیگری از قبیل مک کری^۱ و همکاران، بررتن^۲ و همکاران (۱۳۸۷) و راجس^۳ (۱۳۸۷) نیز با استفاده از شاخص‌های عینی و ذهنی به مطالعه‌ی کیفیت زندگی پرداخته‌اند.

عوامل تأثیرگذار بر کیفیت زندگی عبارتند از:

خانواده، وضعیت تأهل، دوستان، سلامتی، مکان، شغل، وضعیت مالی، اوقات فراغت و معنویت.

جدول ۲: شاخص‌های سرمایه‌ی اجتماعی

-
- 1- McCrea
 - 2- Brereton
 - 3- Rojas

تحلیل و ارتباط سنجی سرمایه‌ی اجتماعی و کیفیت زندگی... / ۱۳

شاخص	زیرمعیار	معیار	بعد
میزان ارتباط بین همسایگان	نحوه و نوع ارتباط مردم محله با هم	پیوندهای همسایگی	ساخت روابط (شبکه‌ها)
میزان شرکت در فعالیت‌های جمعی در محله	مشارکت در امور محله	مشارکت	
میزان فعالیت برای حل مسائل و مشکلات محله			
میزان شرکت در گروه‌ها و انجمن‌ها	روابط گروهی انجمنی	روابط گروهی	کیفیت روابط (هنجارها)
میزان اعتماد به همسایگان	اعتماد بین شخصی	اعتماد	
میزان اعتماد به اقوام و خویشاوندان			
میزان اعتماد به جامعه	اعتماد تعمیم یافته		
وجود عناصر شاخص و یادمانی	عناصر یادمانی	حس تعلق	

منبع: نگارندگان

جدول ۳: شاخص‌های کیفیت ذهنی زندگی

شاخص	زیر معیار	معیار	ابعاد مطالعاتی
زیبایی نمای ساختمان	زیبایی شناسی ساختمان و بنا	ساختمان	بهداشت و سلامت محیط زندگی
میزان محصور بودن فضا	تراکم ساختمانی		
تمیز بودن معابر و مکان‌های عمومی	نظافت و پاکیزگی		
بوهای آزاردهنده	عوامل آلوده کننده محیطی		
صداهاى آزاردهنده			

ابعاد مطالعاتی	معیار	زیر معیار	شاخص	
کالبدی-فضایی	سرزندگی محله	تنوع فعالیتی	کاربری‌های فعال در شب و روز	
		حضور پذیری	وجود محل‌های مناسب برای تجمع همسایگان	
عملکردی-ساختاری	رضایت از خدمات محله-ای	خدمات رفاه اجتماعی	میزان رضایت از خدمات اجتماعی	
		خدمات تفریحی	میزان رضایت از خدمات تفریحی	
		خدمات تجاری	میزان رضایت از خدمات تجاری	
اقتصادی	اقتصاد خانوار	بهره‌مندی از امکانات	میزان بهره‌مندی از امکانات ضروری زندگی	
		اشتغال	میزان رضایت شغلی	
حمل و نقل	حمل و نقل عمومی	کارایی سیستم حمل و نقل عمومی	میزان رضایت از سیستم حمل و نقل عمومی	
فرهنگی-اجتماعی	روابط اجتماعی	نحوه و نوع ارتباط مردم محله با هم	میزان ارتباط بین همسایگان	
	مشارکت	مشارکت در امور مربوط به محل زندگی	میزان شرکت در فعالیت‌های جمعی در محله	
	حسن تعلق	عناصر یادمانی	میزان فعالیت برای حل مسائل و مشکلات محله	میزان فعالیت برای حل مسائل و مشکلات محله
			وجود عناصر شاخص و یادمانی	وجود عناصر شاخص و یادمانی

منبع: گارندگان

محدوده‌ی مورد مطالعه:

محله‌ی جاهد شهر در شمال غربی مشهد و در ناحیه‌ی ۱ شهرداری منطقه‌ی ۱۲ واقع شده است. جمعیت آن برابر با ۱۳۵۸۷ نفر شامل ۶۸۸۴ نفر مرد (۵۰,۶۶) و ۶۷۰۳ نفر زن (۴۹,۳۳) است و مساحتی در حدود ۷۴,۲ هکتار را در بر گرفته است. این محله از غرب و جنوب به اراضی فضای سبز حفاظتی پیشنهادی طرح جامع و از شرق به شهرک اتوبوسرانی و از شمال به طرح آماده‌سازی امامیه غربی محدود می‌گردد (مهندسین مشاور

نقش محیط زیست^۱، ۱۳۸۹: ۱۰).

روش تحقیق

تمرکز این پژوهش به بررسی تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر کیفیت عینی و ذهنی زندگی در محله‌ی جاهد شهر واقع در منطقه‌ی ۱۲، شهرداری مشهد است. این تحقیق به لحاظ روش تحقیق، توصیفی - تحلیلی هبستگی و به لحاظ ماهیت تحقیق، از نوع کاربردی است. برای جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها از روش کتابخانه‌ای و میدانی بهره گرفته شده است. چارچوب نظری و مفاهیم پژوهش با استفاده از روش کتابخانه‌ای و سپس به منظور اندازه‌گیری متغیرهای سرمایه‌ی اجتماعی، کیفیت ذهنی زندگی و بررسی تأثیرات سرمایه‌ی اجتماعی بر کیفیت زندگی در بعد ذهنی آن در نمونه‌ی موردی از روش میدانی اعم از مشاهده مستقیم، مصاحبه و پرسشنامه استفاده گردید. با استفاده از فرمول کوکران ۳۷۲ نفر به عنوان نمونه انتخاب شد و به تعداد نمونه پرسش‌نامه در بین ساکنان محله به صورت تصادفی پخش و گردآوری شد. پایایی پرسشنامه با استفاده از روش ضریب آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه‌ها ۰,۹۱۵ و برای هر یک از ابعاد آن ۰,۷ است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و بررسی فرضیات از نرم‌افزارهای SPSS و AMOS استفاده شده است.

یافته‌های تحقیق

هدف اصلی تحقیق حاضر بررسی تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر کیفیت ذهنی زندگی است که با عنایت به این موضوع و پس از مشخص شدن مدل‌های مربوط به سنجش سرمایه‌ی اجتماعی و کیفیت ذهنی زندگی در محدوده‌ی مطالعاتی، سؤالات مربوط به شاخص‌ها از طریق پرسشنامه در میان ساکنان این محدوده جمع‌آوری شد. سپس یافته‌های به دست آمده از این تحقیق در بخش‌های زیر ارائه گردید:

۱- آمار توصیفی: در این بخش از شاخص‌های مرکزی مانند میانگین، شاخص‌های پراکندگی و فراوانی برای یافته‌های تحقیق استفاده شده است.

۲- آمار استنباطی و تحلیلی: در این بخش از تحقیق با استفاده از روش ایموس به بررسی روابط بین هریک از معیارها با متغیرهای اصلی تحقیق و همچنین به بررسی روابط بین متغیرهای اصلی و سنجش همبستگی بین آنها پرداخته شده است.

یافته‌های توصیفی

در این بخش از پژوهش به بررسی معیارها و زیرمعیارهای تدوین شده برای هریک از متغیرهای اصلی تحقیق (سرمایه‌ی اجتماعی و کیفیت ذهنی زندگی) به تفکیک ابعاد مطالعاتی پرداخته شده است.

کیفیت زندگی ذهنی

۱- کالبدی فضایی

الف- ساختمان: مؤلفه‌های مورد سنجش: زیبایی‌شناسی، تراکم و میزان رضایتمندی از بنا. میانگین وضعیت ساختمان ۲,۷۱ در بازه ۱ تا ۵ است که وضعیت متوسط رو به ضعیف است.

ب- بهداشت و سلامت محیط زندگی: مؤلفه‌های بهداشت و سلامت محیط زندگی شامل: نظافت و پاکیزگی و عوامل آلوده‌کننده‌ی محیط است. میانگین وضعیت بهداشت محیط ۳,۶۶ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت خوب.

پ- سرزندگی محله: مؤلفه‌ها: تنوع فعالیتی و حضورپذیری. میانگین وضعیت سرزندگی ۲,۴۵ در بازه ۱ تا ۵ است که وضعیتی ضعیف به نظر می‌رسد.

۲- عملکردی - ساختاری

الف- رضایت از خدمات محله‌ای: شامل خدمات رفاه اجتماعی، خدمات تفریحی و خدمات تجاری است. میانگین وضعیت خدمات محله‌ای ۲,۸۳ در بازه ۱ تا ۵ می‌باشد که وضعیت متوسط رو به خوب را به خود اختصاص داده است.

- خدمات رفاه اجتماعی: میانگین وضعیت ۲,۶۹ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت متوسط روبه ضعیف.
- خدمات تفریحی: میانگین وضعیت ۲,۸۰ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت متوسط روبه ضعیف.

- خدمات تجاری: میانگین وضعیت خدمات تجاری ۲,۹۹ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت متوسط.
- ۳- اقتصادی
- الف- اقتصاد خانوار مؤلفه‌های اقتصاد شامل بهره‌مندی از امکانات ضروری زندگی و اشتغال. میانگین: ۲,۸۷ و وضعیت متوسط رو به ضعیف.
- ۴- حمل و نقل
- الف- حمل و نقل عمومی: مؤلفه‌ها شامل کارایی سیستم است. میانگین وضعیت: ۳,۲۰ و وضعیت متوسط رو به خوب.
- ۵- فرهنگی - اجتماعی
- الف- روابط اجتماعی: مؤلفه‌های شامل: نحوه‌ی ارتباط مردم محله باهم. میانگین ۲,۵۶ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت ضعیف.
- ب- مشارکت: شامل امور مربوط به محل زندگی در سطح محله. میانگین وضعیت ۲,۶۵ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت متوسط رو به ضعیف.
- پ- حس تعلق: مؤلفه‌ی یادمانی است. میانگین ۲,۸۹ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت متوسط رو به ضعیف.

جدول ۴: درصد رضایتمندی از معیارها و زیرمعیارهای کیفیت ذهنی زندگی

جمع کل	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
۱۰۰	۱,۷	۱۸	۲۰	۵۸,۳	۱,۷	رضایتمندی از ساختمان مسکونی
۱۰۰	۲۲	۴۰,۷	۳۲,۲	۵,۱	۰	بهداشت و سلامت محیط زندگی
۱۰۰	۱,۷	۳,۳	۳۶,۷	۴۵	۱۳,۳	سرزندگی محله‌ای
۱۰۰	۱,۷	۱۳,۳	۴۱,۷	۳۱,۷	۱۱,۷	رضایت از خدمات رفاه اجتماعی
۱۰۰	۵	۲۶,۷	۲۵	۳۳,۳	۱۰	رضایت از خدمات تفریحی
۱۰۰	۱۰	۲۵	۲۶,۷	۳۱,۷	۶,۷	رضایت از خدمات تجاری
۱۰۰	۱,۷	۳۰	۲۶,۷	۳۳,۳	۸,۳	رضایت از اقتصاد خانوار
۱۰۰	۱۱,۷	۳۱,۷	۲۸,۳	۲۱,۷	۶,۷	رضایت از حمل و نقل عمومی

جمع کل	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
۱۰۰	۳,۳	۱۰	۳۶,۷	۳۳,۳	۱۶,۷	میزان روابط اجتماعی
۱۰۰	۱,۷	۱۳,۳	۳۱,۷	۳۸,۳	۱۵	میزان مشارکت
۱۰۰	۱۰,۲	۲۲	۱۸,۶	۳۷,۳	۱۱,۹	میزان حس تعلق

منبع: نگارندگان

سرمایه‌ی اجتماعی

۱- ساخت روابط (شبکه‌ها)

الف- پیوند همسایگی: مؤلفه شامل نحوه و نوع ارتباط مردم محله. میانگین وضعیت ۲,۵۶ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت ضعیف.

ب- روابط گروهی: میانگین وضعیت ۲,۴۰ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت ضعیف.

پ- مشارکت: میانگین وضعیت ۲,۶۵ درصد در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت متوسط روبه ضعیف.

۲- کیفیت روابط (هنجارها)

الف- اعتماد

- اعتماد بین فردی: این مؤلفه شامل اعتماد بین افراد و اعتماد تعمیم یافته. میانگین ۲,۵۳ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت ضعیف.

- اعتماد تعمیم یافته: مؤلفه‌ی اعتماد اجتماعی. میانگین ۲,۹۰ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت متوسط رو به ضعیف.

ب- حس تعلق: شامل عناصر یادمانی. میانگین وضعیت ۲,۸۹ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت متوسط رو به ضعیف.

جدول ۵: درصد رضایتمندی از معیارها و زیرمعیارهای سرمایه‌ی اجتماعی

جمع کل	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
۱۰۰	۳,۳	۱۰	۳۶,۷	۳۳,۳	۱۶,۷	پیوند همسایگی

۱۰۰	۱۰,۲	۱۰,۲	۲۳,۷	۲۲	۳۳,۹	روابط گروهی
۱۰۰	۱,۷	۱۳,۳	۳۱,۷	۳۸,۳	۱۵	مشارکت
۱۰۰	۱,۷	۱۳,۳	۲۸,۳	۳۸,۳	۱۸,۳	اعتماد بین فردی
۱۰۰	۱,۷	۳۱,۷	۳۳,۳	۲۵	۸,۳	اعتماد تعمیم یافته
۱۰۰	۱۰,۲	۲۲	۱۸,۶	۳۷,۳	۱۱,۹	حس تعلق

منبع: نگارندگان

یافته‌های تحلیلی

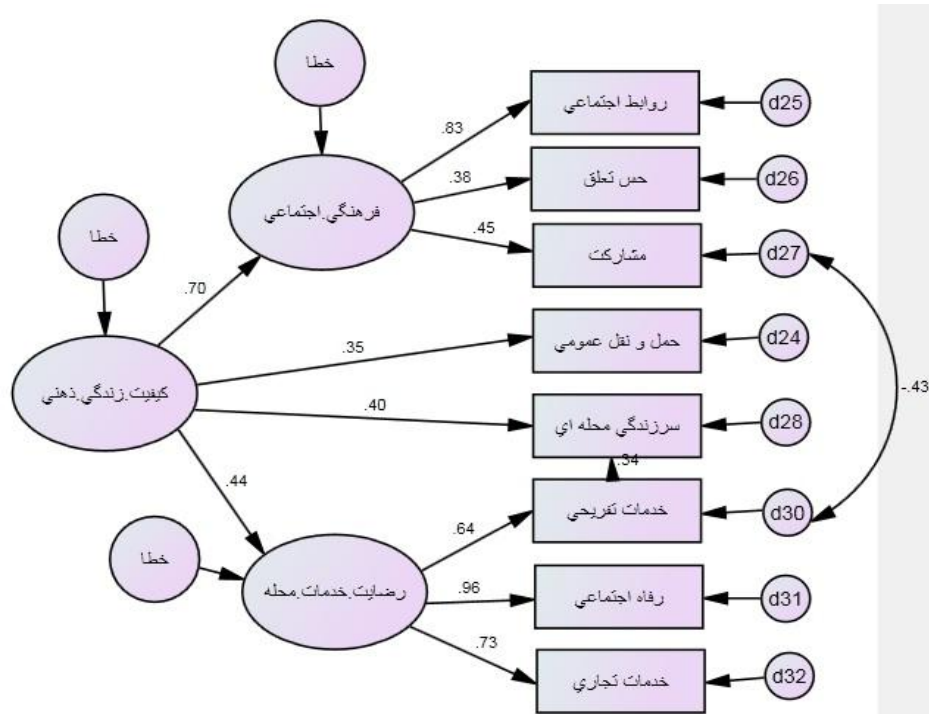
موارد بحث در این زمینه بررسی وجود رابطه بین متغیرهای موجود در پرسشنامه با هریک از متغیرهای اصلی تحقیق (سرمایه‌ی اجتماعی و کیفیت زندگی ذهنی) و بررسی ارتباط بین سرمایه‌ی اجتماعی با کیفیت زندگی ذهنی است. با توجه به آزمون‌های صورت پذیرفته (t استودنت و v کرامر) می‌توان گفت: متغیرهای جنسیت، سن، تحصیلات و شغل در محله‌ی جاهد شهر، مستقل از سرمایه‌ی اجتماعی، کیفیت زندگی ذهنی بوده و اثری بر مطلوبیت آنها ندارند. ولی متغیر مدت سکونت در محله بر میزان کیفیت زندگی ذهنی تأثیرگذار بوده به گونه‌ای که کیفیت زندگی ذهنی در محدوده مورد مطالعه در حد متوسط بوده و در میان خانوارهایی که ۵ سال و بیشتر از آن در محدوده ساکن هستند بیش از دیگر خانواده‌هاست. اما به لحاظ سرمایه‌ی اجتماعی میان گروه‌های زمانی مختلف تفاوت چندانی مشاهده نمی‌شود.

به منظور بررسی ساختار روابط میان متغیرهای پژوهش که در سطح فاصله‌ای سنجیده شده‌اند با استفاده از نرم‌افزار ایموس به تحلیل داده‌های آنها پرداخته شده و نتایج زیر به دست آمده است.

۱- کیفیت زندگی:

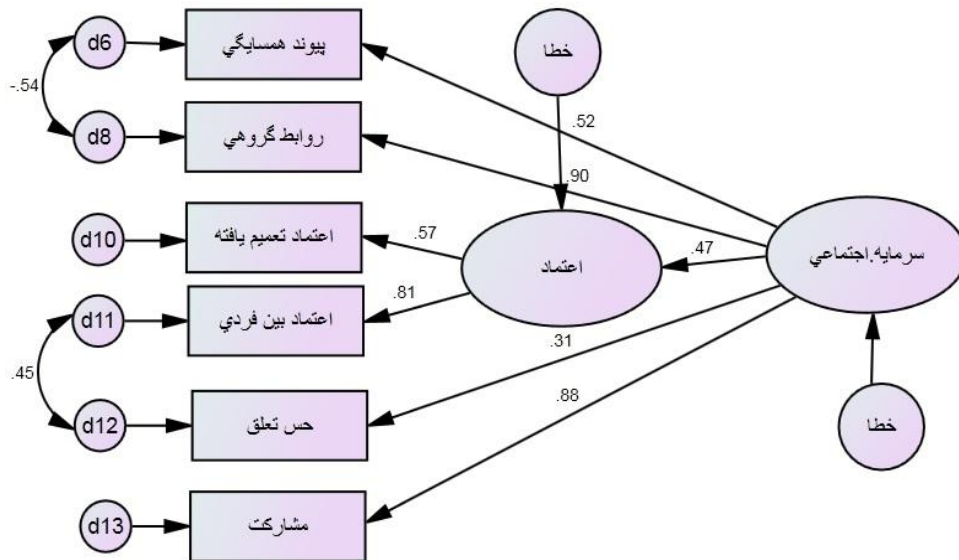
در بررسی معیارهای این متغیر از میان معیارهای مطرح شده، معیارهای اقتصاد خانوار، بهداشت محیط و نمای ساختمانی به دلیل عدم تأثیر معنادار بر متغیر کیفیت زندگی عینی و تأثیر منفی بر برازش‌های تأیید مدل حذف گردیده است.

طبق نتایج به دست آمده که در مدل زیر نیز قابل مشاهده است، معیارهای فرهنگی اجتماعی با ۴۹ درصد، رضایت از خدمات محله با اندازه‌ی تأثیر ۱۹ درصد، سرزندگی محله‌ای با اندازه‌ی تأثیر ۱۶ درصد و رضایت از حمل و نقل عمومی با اندازه‌ی تأثیر ۱۲ درصد، به ترتیب بر کیفیت ذهنی زندگی افراد در محدوده‌ی مورد مطالعه تأثیر می‌گذارند.

۲- سرمایه‌ی اجتماعی:

در بررسی معیارهای این شاخص از میان معیارهای مطرح شده، همانطور که در مدل زیر قابل مشاهده است، معیارهای روابط گروهی با اندازه‌ی تأثیر ۸۰ درصد، مشارکت با اندازه‌ی تأثیر ۷۷ درصد، پیوند همسایگی با اندازه‌ی تأثیر ۲۷ درصد، اعتماد با اندازه‌ی تأثیر ۲۲ و حس تعلق با اندازه‌ی تأثیر ۹ درصد به ترتیب بر سرمایه‌ی اجتماعی افراد در محدوده‌ی مورد مطالعه تأثیر می‌گذارند.

۴- روابط میان متغیرهای اصلی:

همانطور که در مدل زیر قابل مشاهده است همبستگی میان سرمایه‌ی اجتماعی و کیفیت ذهنی زندگی به میزان ۵۳ درصد می‌باشد. به عبارت دیگر متغیر سرمایه‌ی اجتماعی بر کیفیت زندگی ذهنی تا ۲۸ درصد تأثیرگذار است.

میزان متغیرهای اصلی تحقیق همانطور که در جداول زیر قابل مشاهده است به ترتیب عبارتند از: به طور متوسط، کیفیت ذهنی زندگی ۲٫۸۷ و سرمایه‌ی اجتماعی ۲٫۶۶.

جدول ۶: میانگین میزان متغیر کیفیت ذهنی زندگی

متغیر اصلی	معیار	میانگین امتیاز معیارها	وضعیت معیارها	میانگین کل	وضعیت کل

متوسط رو به پایین	۲,۸۷	متوسط رو به ضعیف	۲,۷۱	مسکن	کیفیت زندگی ذهنی
		ضعیف	۲,۴۵	سرزندگی	
		متوسط رو به ضعیف	۲,۸۲	رضایت از خدمات محل‌های	
		متوسط رو به خوب	۳,۲۰	حمل و نقل	
		متوسط رو به ضعیف	۲,۸۹	حس تعلق	
		متوسط رو به ضعیف	۲,۵۶	روابط اجتماعی	
		متوسط رو به ضعیف	۲,۶۵	مشارکت	

جدول ۷: میانگین میزان متغیر سرمایه‌ی اجتماعی

وضعیت کل	میانگین کل	وضعیت معیارها	میانگین امتیاز معیارها	معیار	متغیر اصلی
متوسط رو به پایین	۲,۶۶	متوسط رو به ضعیف	۲,۵۶	پیوندهای همسایگی	سرمایه‌ی اجتماعی
		متوسط رو به ضعیف	۲,۶۵	مشارکت	
		ضعیف	۲,۴۰	رابط گروهی	
		متوسط رو به ضعیف	۲,۷۱	اعتماد	
		متوسط رو به ضعیف	۲,۸۹	حس تعلق	

نتیجه‌گیری و پیشنهادها:

در این مقاله، هدف بررسی تأثیرات سرمایه‌ی اجتماعی بر کیفیت زندگی ذهنی در محلات جدید شهری به دنبال آن ارتقای کیفیات زندگی در این دست از محلات از طریق افزایش سرمایه‌های اجتماعی است. در این راستا به سنجش و ارزیابی تأثیرات این دو مؤلفه (سرمایه‌ی اجتماعی و کیفیت زندگی) بر یکدیگر پرداخته شده است. تا از این طریق بتوان راهکاری‌هایی جهت بهبود وضعیت ارائه نمود. براساس نتایج تحقیق میزان کیفیت ذهنی زندگی و سرمایه‌ی اجتماعی در محله‌ی جاهدشهر متوسط رو به ضعیف

ارزیابی گردید. این سطح از رضایتمندی برای یکی از محلات برنامه‌ریزی شهری، امتیاز مطلوبی محسوب نمی‌شود. از آنجا که ارتقای کیفیت زندگی و سرمایه‌ی اجتماعی در گرو بهبود کیفیت در معیارها و زیرمعیارهای سازنده آن است، در همین راستا با توجه به هدف اصلی تحقیق مبنی بر ارتقای و بهبود کیفیت زندگی و سرمایه‌ی اجتماعی در محله‌ی جاهدشهر با استفاده از ارزیابی این متغیرها توسط ساکنان، در این قسمت از تحقیق به ارائه‌ی راهکارهایی در این زمینه پراخته شده است.

راهکارهای بهبود و ارتقای سرزندگی محله

- پیش‌بینی فضاها و مبلمان مناسب برای مکث و تجمع ساکنان محله
- ایجاد فضاها و چند منظوره‌ی فرهنگی، آموزشی و ورزشی به منظور استفاده از فضا در تمام ساعات
- تجهیز و تقویت فضاها و سبز محلی برای ایجاد جذابیت برای حضور پررنگ‌تر کودکان و زنان در این فضاها

راهکارهای بهبود و رضایت از خدمات محله‌ای

- ارتقای کیفیت کاربری‌های آموزشی در سطح محله
- ارتقای کیفیت کاربری‌های درمانی در سطح محله
- ارتقای کیفیت کاربری‌های ورزشی در سطح محله
- ارتقای کیفیت کاربری‌های فرهنگی در سطح محله
- ارتقای کیفیت کاربری‌های تجاری در سطح محله
- ارتقای کیفیت کاربری‌های مذهبی در سطح محله

راهکارهای بهبود و ارتقای حمل و نقل عمومی

- جانمایی مناسب ایستگاه‌های اتوبوس در محله برای دسترسی بهتر به خدمات درون و برون محله‌ای.
- ایجاد شبکه‌ی پیوسته و منسجم پیاده و دوچرخه برای دسترسی به مراکز محله و

زیر محله‌ها.

راهکارهای بهبود و ارتقای روابط اجتماعی

- طراحی و مناسب و تجهیز فضاهای بین بلوک‌های ساختمانی به منظور خلق فضاهای جمعی فعال برای ساکنان آنها
- تشکیل گروه‌های مختلف فرهنگی، مذهبی، ورزشی در مساجد محله به منظور جذب ساکنان

راهکارهای بهبود و ارتقای حس تعلق

- ایجاد امکان ارتباطات و تعاملات رو در رو و چهره به چهره در میان ساکنان
- تشکیل گروه‌های محلی در میان رده‌های مختلف ساکنان از جمله گروه‌های جوانان، سالمندان، زنان و ...
- افزایش حس تعلق خاطر ساکنان و در نهایت حس مسئولیت‌پذیری در میان آنها از طریق دخیل نمودن آنها در ارائه‌ی طرح، اجرا و بهبود آن
- استفاده از عناصر طراحی ماندگار در فضاهای عمومی برای افزایش خاطره‌انگیز بودن محله

راهکارهای بهبود و ارتقای مشارکت

- آموزش و تعلیم شهروندان برای آماده‌سازی آنها برای درگیر شدن در فرآیند مشارکت و برنامه‌ریزی برای محله‌ی خود.
- افزایش مشارکت ساکنان در مدیریت محله به وسیله‌ی تقویت شورایاری‌ها و شورای محله.
- تشکیل گروه‌های مردم‌نهاد با اهداف مختلف از جمله مشارکت در برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی در تعامل با نهادهای بالادست.

راهکارهای بهبود و ارتقای امنیت اجتماعی

- بهبود وضعیت نورپردازی در محله و تداوم روشنایی در ساعات انتهایی شب.
- برنامه‌ریزی برای استفاده از زمین‌های بایر و متروکه‌ی داخل محله برای تأمین کاربری‌های مورد نیاز محله.

- ساماندهی فضاهای مستعد جرم و بزه بویژه در فضاهای بین بلوک‌ها که عموماً تاریک و فاقد دید مناسب از درون واحدهای مسکونی هستند.
- برنامه‌ریزی و پیش‌بینی مراکز در محله که به صورت شبانه روزی یا تا ساعات انتهایی شب فعال باشند همانند خدمات و کاربری‌های سطح محله (مانند سوپرمارکت‌ها، اغذیه فروشی‌ها و ...).
- تجهیز و تقویت فضاهای عمومی محله برای افزایش حضور ساکنان خصوصاً نوجوانان و زنان در عرصه‌های عمومی.

راهکارهای بهبود و ارتقای اوقات فراغت

- افزایش سرانه‌ی کاربری‌های مطلوب ساکنان محله همچون مراکز ورزشی، فرهنگی، فضای سبز و
- پیش‌بینی برگزاری نمایشگاه‌ها و مسابقات بازی کودکان و نوجوانان در پارک‌های محلی به صورت دوره‌ای.

راهکارهای بهبود و ارتقای اعتماد

- با ارتقای مشارکت، امنیت، اوقات فراغت، حس تعلق، روابط اجتماعی، خدمات محله‌ای و سرزندگی از طریق ارائه‌ی راهکارهای پیشنهادی اعتماد نیز در بین ساکنان محله افزایش می‌یابد.

توصیه‌های تحقیق

- در طرح‌های توسعه‌ی شهری به بعد اجتماعی توسعه توجه بیشتری مبذول شود.
- در طرح‌های شهری نحوه‌ی ارزیابی، خواسته‌ها، نظرات و اولویت‌های ساکنان در ارائه‌ی راهبردها و پیشنهادها آتی این طرح‌ها مبنای کار قرار گیرد.
- ویژگی‌های منحصر به فرد محلات برنامه‌ریزی شده شهری در گزینش مدل و شاخص‌های مؤثر در سنجش کیفیت زندگی مورد توجه قرار گیرد.

منابع

- ازکیا، مصطفی. غفاری، غلامرضا. (۱۳۸۴). *جامعه‌شناسی توسعه*. تهران: انتشارات کیهان.

- پورجعفر، محمدرضا، هادی محمودی نژاد. (۱۳۸۸). طراحی شهری و سرمایه‌های اجتماعی در فضاها شهری. تهران: انتشارات هله.
- ذکایی، محمد سعید. روشنفکر، پیام. (۱۳۸۴). رابطه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی و کیفیت زندگی در محلات شهری. فصلنامه‌ی علمی-پژوهشی علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی، شماره‌ی ۱، ص ۳۲-۳۸.
- سرائی، محمد حسین. امیدوار، کمال. علیزاده شورکی، یحیی. (۱۳۹۲). تحلیل و ارزیابی شاخص‌های اقتصادی - اجتماعی توسعه‌ی پایدار در محلات شهر تاریخی میبد. تحقیقات جغرافیایی، بهار ۱۳۹۲، شماره‌ی ۱۰۸.
- سیف‌الدینی، فرانک. (۱۳۸۵). فرهنگ واژگان تخصصی برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای. تهران: انتشارات آبیژ.
- عبدالهی، مجید. صرافی، مظفر. توکلی نیا، جمیله. (۱۳۸۹). بررسی نظری مفهوم محله و بازتعریف آن با تأکید بر شرایط محله‌های شهری ایران. مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره‌ی ۷۲، ۱۰۲-۸۳.
- عظیمی، آزاده. (۱۳۸۹). ابعاد و شاخصهای کیفیت زندگی شهری، ماهنامه اطلاع رسانی، آموزشی و پژوهشی شوراها، شماره‌ی ۵۵.
- گروسی، سعیده. نقوی، علی. (۱۳۸۷). سرمایه‌ی اجتماعی و کیفیت زندگی در شهر کرمان. مجله‌ی علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، شماره‌ی ۳۰ و ۳۱، ص ۶۱-۸۲.
- ماجدی، سید مسعود. لهسایی زاده، عبدالعلی. (۱۳۸۵). بررسی رابطه‌ی بین متغیرهای زمینه‌ای، سرمایه‌ی اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی؛ مطالعه‌ی موردی در روستاهای استان فارس. فصلنامه‌ی روستا و توسعه، سال ۹، شماره‌ی ۹۱، ص ۴-۱۳۵.
- موسوی، سید احمد (۱۳۸۵). برنامه‌ریزی توسعه‌ی محله‌ای با تأکید بر سرمایه‌ی اجتماعی، مطالعه‌ی موردی: کوی طلاب شهر مشهد. پایان نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، دانشکده‌ی هنر دانشگاه تربیت مدرس.
- میری، غلامرضا. (۱۳۸۹). بررسی نقش سرمایه‌ی اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی، مطالعه‌ی موردی بخش پشت آب سیستان. فصلنامه‌ی علمی-پژوهشی جغرافیای انسانی، سال ۲، شماره‌ی ۴، ۲۵-۳۸.

- نجات، سحر ناز. (۱۳۸۷). کیفیت زندگی و اندازه‌گیری آن. مجله‌ی اپیدمیولوژی ایران، دوره‌ی ۴، شماره‌ی ۲.
- نوغانی، محسن، احمدرضا اصغرپور ماسوله، شیما صفا و مهدی کرمانی. (۱۳۸۷). کیفیت زندگی شهروندان و رابطه‌ی آن با سرمایه‌ی اجتماعی در شهر مشهد. مجله‌ی علوم اجتماعی دانشکده‌ی علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد.
- نوغانی، محسن. همکاران. (۱۳۸۸). کیفیت زندگی شهروندان و رابطه‌ی آن با سرمایه‌ی اجتماعی در شهر مشهد. مجله‌ی علوم اجتماعی، سال پنجم، شماره‌ی ۱، ۱۱۱-۱۴۰.
- یزدان‌پناه‌شاه‌آبادی، محمدرضا. (۱۳۹۰). بررسی ارتباط مفهومی سرمایه‌ی اجتماعی و کیفیت زندگی در محیط شهری. نمونه‌ی موردی شهر جدید پردیس، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه امام خمینی.
- Cowan, Robert (2007). "The Dictionary of urbanism", Tehran: Azarakhsh.
- Dajian, Zhu, (2010): Life quality is the uppermost goal of sustainable development, 2010 World Expo and Urban Life Quality in terms of Sustainable Development, china, Zhongshan North.
- Feneri, A-M, & Karanikolas, N. (2013). Measuring Quality of life(QOL) in urban environment: an integrated approach. *CEST Athens Greece*.294.
- Kevin, M. (2003). Social Capital and the Built Environment: The Importance of Walkable Neighborhoods. *American Journal of Public Health*, vol 93.
- Liu, B. (1976). Quality of life indicators in U.S metropolitan areas: A statistical analysis, *New York:Rutledge*.
- Marans, Robert W, (2012): Quality of Urban Life Studies: An Overview and Implications for Environment-Behaviour Research, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 35, pp: 9–22.
- Oktay, Derya and Ahmet Rustemli, (2010): Measuring the Quality of Urban Life and Neighbourhood Satisfaction: Findings from Gazimagusa (Famagusta) Area Study, *International Journal of Social Science and Humanity Studies*, Vol 2, No 2.
- Ulengin, B., Fusun, U. & Umit G. (2001). A multidimensional approach to urban quality of life: The case of Istanbul, *European Journal of Operation Reasrch*, 130, 361-274.
- Woolcock, M.(1997). Social Capital and Economic Development: Towards a Theoretical Synthesis and Policy Framework. *Theory and Society*, 00,1-57.
- Wish, N.B., (1986): Are we really measuring the quality of life? Well-

being has subjective dimensions, as well as objective ones, *American Journal of Economics and Sociology*, 45 (1), 93-99.